

کیفیت حسابرسی، کیفیت سود و هزینه حقوق صاحبان سهام

مهدی مرادزاده فرد* مجتبی عدلی** سید جواد ابراهیمیان***

تاریخ دریافت: 1391/01/22 تاریخ پذیرش: 1391/03/21

چکیده

هدف این تحقیق، یافتن پاسخی برای این سؤال است که آیا در شرکت های با کیفیت حسابرسی بالاتر در مقایسه با شرکت های با کیفیت حسابرسی پایین تر، رابطه معکوس قوی تری بین کیفیت ارقام تعهدی (بدلی برای کیفیت سود) و هزینه حقوق صاحبان سهام وجود دارد؟ تعداد 103 شرکت از بین شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران به عنوان نمونه انتخاب شده اند. از روش تجزیه و تحلیل پنل برای آزمون فرضیه ها و تخمین ضرایب استفاده گردیده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که در سطح اطمینان 95 درصد بین کیفیت ارقام تعهدی و هزینه حقوق صاحبان سهام، رابطه معکوس معنی داری وجود دارد. همچنین در شرکت های با کیفیت حسابرسی بالاتر در مقایسه با شرکت های با کیفیت حسابرسی پایین تر، رابطه معکوس قوی تری بین کیفیت ارقام تعهدی و هزینه حقوق صاحبان سهام وجود دارد.

واژه های کلیدی: کیفیت حسابرسی، کیفیت ارقام تعهدی، کیفیت سود، هزینه حقوق صاحبان سهام.

1- مقدمه

یکی از اهداف صورت های مالی، انعکاس نتایج مباشرت مدیریت یا حسابدهی آنها در قبال منابعی می باشد که در اختیار آنان قرار گرفته است. استفاده کنندگان صورت های مالی برای اتخاذ تصمیمات اقتصادی، غالباً خواهان ارزیابی وظیفه مباشرت یا حسابدهی مدیریت می باشند. تصمیمات اقتصادی مزبور شامل مواردی نظیر فروش یا حفظ سرمایه گذاری در واحد تجاری و انتخاب مجدد یا جایگزینی مدیران می باشد. استفاده کنندگان صورت های مالی، وظیفه مباشرت مدیریت را با توجه به صورت های مالی مورد بررسی و ارزیابی قرار می دهند. صورت سود و زیان از جمله صورت های مالی است که در ارزیابی وظیفه مباشرت مدیریت از اهمیت زیادی برخوردار می باشد. صورت سود و زیان منعکس کننده عملکرد واحد تجاری و در برگیرنده بازده حاصل از منابع تحت کنترل مدیریت واحد تجاری می باشد (پورحیدری و همتی، 2:1383).

بدیهی است که سرمایه گذاران همواره دورنمای وضعیت مالی و

*استادیار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، نویسنده اصلی و مسئول مکاتبات .
Moradzadehfard@kiau.ac.ir

**کارشناس ارشد حسابداری دانشگاه علوم اقتصادی تهران.
***عضو هیئت علمی گروه حسابداری دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد نور.

اقتصادی شرکتی که در آن سرمایه‌گذاری نموده یا قصد سرمایه‌گذاری در آن دارند، را مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌دهند. سود به‌عنوان یکی از مهمترین اقسام صورتهای مالی، اطلاعات اساسی برای آنها به‌منظور ارزیابی‌هایشان فراهم می‌کند؛ زیرا از این طریق هم می‌توانند وضعیت شرکت را با سایر شرکتها و نیز وضعیت همان شرکت در سالهای گذشته مورد مقایسه قرار دهند و هم روند سودهای آتی را پیش‌بینی نمایند. بنابراین، با توجه به اهمیت اطلاعات سود برای عموم سرمایه‌گذاران، مدیران در افشای اطلاعات سود بسیار هوشیارند (هوداک¹، 2008: 3).

سود حسابداری، نشانه‌های آن است که موجب تغییر باورهای سرمایه‌گذاران می‌شود و رفتار آنان را تغییر می‌دهد. تغییر قیمت اوراق بهادار معیار قابل مشاهده‌ای از تغییر نظام‌مند باورهای سرمایه‌گذاران است که تحت تأثیر محتوای اطلاعاتی سود حسابداری تغییر یافته است. بنابراین از آنجاکه اطلاعات مربوط به سود در مقایسه با سایر اطلاعات گزارش شده توسط سیستم حسابداری بیشتر مورد توجه سرمایه‌گذاران است، توجه به ویژگی‌های کیفی سود گزارش شده بسیار مهم خواهد بود. کیفیت سود می‌تواند در گزارشگری مالی اطمینان سرمایه‌گذاران را در بازارهای مالی تحت تأثیر قرار دهد (قائم و همکاران، 2013: 2).

بر اساس نظریه تقاضا، شرکتها با روی آوردن به حساب‌رسان‌های که نام معروف‌تری دارند، می‌کوشند نشان دهند که کیفیت اطلاعات صورتهای مالی آنها مطلوبتر است. نیاز به حل تناقضات نمایندگی نیز محرک دیگری برای تقاضای حسابرسی باکیفیت است. نامتقارن بودن اطلاعات بین صاحبان سرمایه (ذی‌نفعان) و نماینده آنان (مدیر) موجب بروز اغتشاش ذهنی می‌شود و این نگران‌های پدید می‌آید که نماینده، منافع شخصی خود را به هزینه صاحب سرمایه دنبال می‌کند. بر اساس نظریه نمایندگی، صاحبان سرمایه و نمایندگان آنان به این نتیجه می‌رسند که به نفع هر دو طرف است که اغتشاش ذهنی کاهش یابد؛ بنابراین ترتیبات را دنبال می‌کنند که منافع شخصی آنها را همراستا سازد. یکی از این ترتیبات، حسابرسی مستقل است که ابزاری نظارتی برای بهبود اطلاعات درباره وضعیت و عملکرد مالی شرکت و افزایش تقارن اطلاعات است. هرچه تناقض نمایندگی بین مدیران و صاحبان سرمایه بزرگتر باشد، هزینه‌های نمایندگی بیشتر و نیاز به حسابرسی مستقل با کیفیت بالا افزون‌تر خواهد بود (پی‌چا²، 2005: 7).

کیفیت حسابرسی، با کاهش رفتارهای فرصت طلبانه مدیران، و در نتیجه آن افزایش کیفیت سود، می‌تواند موجب کاهش هزینه حقوق صاحبان سهام گردد که بی‌انگیز اثر غیرمستقیم کیفیت حسابرسی بر هزینه حقوق صاحبان سهام می‌باشد (لی، تی‌لور و ونگ³، 2008: 23). تحقیق حاضر در جستجوی پاسخی برای این سؤال است که آیا در شرکت‌های با کیفیت حسابرسی بالاتر در مقایسه با شرکت‌های با کیفیت حسابرسی پایین‌تر، رابطه معکوس قوی‌تری بین کیفیت اقسام

¹. Hodac

². Peecha

³. Li, Taylor and Wong

تعهدی (به عنوان بدیلی برای کیفیت سود) و هزینه حقوق صاحبان سهام وجود دارد؟

2- مبانی نظری

2-1- مفهوم کیفیت حسابرسی

در متون حسابداری تعاریف متعددی از کیفیت حسابرسی ارائه شده است. در ادبیات حرفه‌ای اغلب کیفیت حسابرسی در رابطه با می‌زان رعایت استانداردهای حسابرسی مربوطه تعریف می‌شوند. در مقابل، پژوهشگران حسابداری ابعاد چندگانه برای کیفیت حسابرسی قائلند و این ابعاد اغلب به تعاریفی که ظاهری متفاوت دارند، منجر می‌شود. عمومی‌ترین تعریف‌ها از کیفیت حسابرسی عناصر زیر را دربر می‌گیرد:

- احتمال وجود اشتباهات عمده در صورت‌های مالی، که حسابرس بتواند آن‌ها را کشف و گزارش نماید،
- احتمال اینکه حسابرس برای صورت‌های مالی حاوی اشتباهات با اهمیت گزارش مشروط صادر نکند،
- دقت اطلاعاتی که حسابرس درباره آن گزارش صادر کرده است،
- سنجش برای توان حسابرسی در کاهش اشتباهات و تحریفات جانبدارانه و بهبود کیفیت داده‌های حسابداری (میر و ریگز،⁴ 2007:8).

تحقیقات نشان داده است که ساختار مؤسسه حسابرسی نیز بر کیفیت حسابرسی اثر دارد. بر اساس این تحقیقات، کیفیت حسابرسی در مؤسسه‌هایی که ساختار قوی‌تری در استفاده از روش‌های حسابرسی دارند، با سایر مؤسسه‌ها تفاوت دارد. ادغام مؤسسه‌های حسابرسی و یکسان شدن روش‌های مورد استفاده در مؤسسه‌های مختلف، این فرضیه را کم‌اهمیت ساخته است. محققان دیگری نیز این نظریه را مطرح کرده‌اند که به‌طور کلی، رابطه مستقیمی بین کیفیت حسابرسی و حق الزحمه حسابرسی وجود دارد و اگر مؤسسه‌های بزرگتر حق الزحمه بیشتری به صاحبکار تحمیل می‌کنند، بدین معنی است که کیفیت خدمات حسابرسی آن‌ها مطلوبتر است. تحقیقات، البته این فرضیه را نیز مطرح کرده است که مؤسسه‌های بزرگتر به دلیل تجربه بیشتر و ساختار مناسب‌تر می‌توانند بخش‌ی از صرفه اقتصادی خود را به مشتری منتقل کنند و حق الزحمه کمتری از صاحبکار دریافت نمایند (میر و ریگز، 2007:9).

2-2- کیفیت حسابرسی، کیفیت سود و هزینه حقوق صاحبان سهام

مروری بر مطالعات انجام شده در حوزه کیفیت سود نشان می‌دهد که رابطه بین کیفیت سود و هزینه حقوق صاحبان سهام توسط محققان متعددی مورد بررسی قرار گرفته است. فرانسیس و همکارانش⁵ (2004:1) رابطه بین هفت ویژگی کیفی سود، شامل کیفیت ارقام تعهدی، پایداری، قابلیت پیش‌بینی و هموار بودن (ویژگی‌های مبتنی بر داده‌های حسابداری) و مربوط بودن، به موقع بودن و محافظه کارانه

⁴. Meyer and Rigs

⁵. Francis, LaFond, Olsson and Schipper

بودن (ویژگی‌های مبتنی بر داده‌های بازار) و هزینه حقوق صاحبان سهام را مورد مطالعه قرار داده‌اند و دریافته‌اند که شرکت‌های با کیفیت سود پایین، هزینه حقوق صاحبان سهام بالاتری را تجربه می‌کنند. همچنین تحقیق مشابهی نیز در ایران انجام شد که نتایج آن نیز بیانگر وجود یک رابطه منفی بین ویژگی‌های کیفی سود و هزینه حقوق صاحبان سهام می‌باشد (بولو، 1:1388). گرای و همکاران⁶ (1:2009) تحقیق فرانسوی را در استرالیا، با در نظر گرفتن کیفیت ارقام تعهدی به‌عنوان معیاری برای کیفیت سود، مورد مطالعه قرار دادند. آنان به شواهد تأییدکننده‌ای پیرامون رابطه منفی بین متغیرهای تحقیقشان دست یافتند.

در تمامی مطالعات بالا رابطه بین کیفیت سود و هزینه حقوق صاحبان سهام مستقل از هرگونه تأثیری، که کیفیت حسابرسی می‌تواند روی کیفیت سود و هزینه حقوق صاحبان سهام داشته باشد، مورد بررسی قرار گرفته است. در حالی که رفتارهای فرصت طلبانه مدیران می‌تواند ریسک اطلاعات را افزایش دهد، انتظار می‌رود کیفیت حسابرسی بالاتر موجب کاهش ریسک اطلاعات گردد. به عبارت دیگر تضمین کیفیت⁷ بالاتر، احتمال کشف روش‌های حسابداری قابل تردید را افزایش می‌دهد.

بنابراین انتظار می‌رود با افزایش کیفیت حسابرسی، احتمال استفاده از روش‌های قابل تردید حسابداری و رفتارهای فرصت طلبانه مدیران کاهش یابد که این موضوع افزایش کیفیت سود را به دنبال خواهد داشت و در نهایت افزایش کیفیت سود می‌تواند موجب کاهش هزینه حقوق صاحبان سهام گردد.

3- پیشینه تحقیق

ابراهیمی کردلر و همکاران (1:1387) رابطه بین حسابرسان مستقل و نوع اظهار نظر حسابرس با مدیریت سود را مورد بررسی قرار دادند. مدیریت سود با ارقام تعهدی اختیاری سنجیده شده است. در رابطه با حسابرسان مستقل و نوع اظهار نظر حسابرس، تأثیر نوع مؤسسه حسابرسی، نوع اظهار نظر حسابرس در گزارش حسابرسی و تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی بر روی ارقام تعهدی اختیاری سنجیده می‌شود. نوع مؤسسه حسابرسی به دو دسته سازمان حسابرسی و سایر مؤسسات و نوع اظهار نظر حسابرس به دو دسته مقبول و مشروط تقسیم شده است یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که فقط نوع مؤسسه حسابرسی با ارقام تعهدی اختیاری ارتباط دارد. در تحقیق سجادی و زارعی (1:1386) عوامل مؤثر بر حق الزحمه حسابرسی از دیدگاه شرکای مؤسسه‌های حسابرسی در ایران مورد بررسی قرار گرفته است. با استفاده از پرسشنامه، داده‌های لازم گردآوری شده و از طریق فرض‌ها و روش‌های آماری، مورد آزمون قرار گرفتند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، تخصص صنعتی مؤسسه حسابرسی، کیفیت گزارش حسابرسی، میزان دعاوی حقوقی صاحبکار و تنگناهای فرآیند گزارش حسابرسی در تعیین حق الزحمه حسابرسی مؤثر است. همچنین، نتایج نشان می‌دهد که شهرت مؤسسه حسابرسی، استقلال حسابرسان مؤسسه حسابرسی و شهرت صاحبکار در تعیین حق الزحمه حسابرسی مؤثر نیست.

⁶. Gray, Koh and Tong

⁷. Quality Assurance

مطالعه دی آنجلو⁸ (3:1981) را می‌توان نخستین تحقیقی دانست که در رابطه با کیفیت حسابرسی انجام شده است. وی در تحقیق خود به این نتیجه رسید که مؤسسه‌های حسابرسی بزرگتر، انگیزه قوی‌تری برای ارائه حسابرسی با کیفیت بالاتر دارند؛ زیرا علاقه‌مند هستند که شهرت بیشتری در بازار به دست آورند و از آنجا که تعداد صاحب کارانشان زیاد است، نگران از دست دادن آن‌ها نیست. تصور بر این است که چنین مؤسساتی به دلیل دسترسی به منابع و امکانات بیشتری برای آموزش حسابرسان خود و انجام آزمون‌های مختلف، خدمات حسابرسی را با کیفیت بالاتری ارائه می‌کنند. بهن و همکاران⁹ (3:2007) با این فرض که کیفیت حسابرسی رابطه مثبتی با قابلیت اتکا صورت‌های مالی دارد، رابطه بین کیفیت حسابرسی و پیش‌بینی سود را مورد بررسی قرار دادند. دو فرضیه تحقیق آن‌ها عبارت بودند از: «صحت پیش‌بینی سود با کیفیت حسابرسی رابطه مثبت دارد» و «انحراف پیش‌بینی سود با کیفیت حسابرسی رابطه منفی دارد». نتیجه تحقیق نشان داد که شرکت‌هایی که توسط حسابرسان با کیفیت‌تر حسابرسی می‌شوند، پیش‌بینی‌های سود صحیح‌تری دارند و شرکت‌هایی که توسط حسابرسانی غیر از چهار مؤسسه بزرگ حسابرسی می‌شوند، انحراف پیش‌بینی سود بیشتری دارند. چانتائو و همکارانش¹⁰ (4:2007) در تحقیق خود به تحلیل شناخت (درک) بازار سهام از کیفیت حسابرسی، بین تعدادی از مؤسسات حسابرسی در بازار حسابرسی چین پرداختند. در این تحقیق معیار ارزیابی کیفیت حسابرسی، ضریب واکنش سود یا ERC است. آن‌ها رابطه بین اندازه مؤسسه حسابرسی و ارزیابی بازار از کیفیت حسابرسی را طی سال‌های 2001 الی 2003 مورد مطالعه قرار دادند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که اندازه‌های مختلف مؤسسات حسابرسی روی کیفیت حسابرسی تأثیرگذار است و به‌طور نسبی سرمایه‌گذاران، مؤسسات حسابرسی بزرگتر را دارای کیفیت حسابرسی بالاتری می‌دانند. این محققین همچنین به یک رابطه مثبت بین اندازه مؤسسه حسابرسی و درک سرمایه‌گذار از کیفیت سودآوری دست یافتند. آن‌ها دریافتند که بازار سهام واکنش قوی‌تری نسبت به سودهای غیرمنتظره حسابرسی شده به وسیله مؤسسات حسابرسی بزرگتر نشان می‌دهد. این اثر پس از کنترل وضعیت مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار چین و بررسی ویژگی‌های مالکیت آن‌ها مشخص گردید. رابطه بین کیفیت حسابرسی و مدیریت سود توسط پیوت و جنین¹¹ (1:2005) در فرانسه مورد مطالعه قرار گرفت. این دو محقق 255 شرکت را، طی سال‌های 1999 تا 2002، مورد بررسی قرار دادند. نتایج تحقیق آنان نشان می‌دهد شرکت‌هایی که توسط مؤسسات بزرگتر، حسابرسی می‌شوند با مدیریت سود کمتری مواجه نیستند و در واقع تفاوت‌های کیفیت حسابرسی مؤسسات، تأثیری بر عدم مدیریت سود ندارد. محققین متعددی نیز به بررسی رابطه بین کیفیت حسابرسی و هزینه

⁸. De Angelo

⁹. Behn, Bruce, Choi and Kang

¹⁰. Chuntao, Frank and Sonid

¹¹. Piot and Janin

حقوق صاحبان سهام پرداخته‌اند. نتایج تحقیقات آن‌ها نشان می‌دهد که کیفیت حسابرسی برای سرمایه‌گذاران امری بسیار با اهمیت است و با افزایش کیفیت حسابرسی، هزینه حقوق صاحبان سهام کاهش می‌ابد (احمد و راسموسن¹²، 19:2008؛ عزیزخانی و همکاران¹³، 2:2009؛ هوپ و گانگ و یو¹⁴، 29:2008؛ لی و استوکس¹⁵، 3:2008).

4- فرضیه‌های تحقیق

تمامی مطالعات قبلی در بررسی رابطه بین کیفیت سود و هزینه حقوق صاحبان سهام، رابطه مذکور را بدون توجه به اثر کیفیت حسابرسی بر ارتباط میان این دو متغیر مورد توجه قرار داده‌اند. کیفیت حسابرسی با کاهش رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیران، افزایش کیفیت سود را به دنبال دارد. لذا انتظار می‌رود کیفیت حسابرسی با افزایش کیفیت سود، اثر معکوس کیفیت سود روی هزینه حقوق صاحبان سهام را تقویت نماید. با توجه به موارد فوق فرضیه‌های تحقیق حاضر به شکل زیر بیانی می‌گردد:

فرضیه اول: «بین کیفیت ارقام تعهدی و هزینه حقوق صاحبان سهام رابطه معکوس معناداری وجود دارد».

فرضیه دوم: «در شرکت‌های با کیفیت حسابرسی بالاتر، در مقایسه با شرکت‌های با کیفیت حسابرسی پایین‌تر، بین کیفیت ارقام تعهدی و هزینه حقوق صاحبان سهام رابطه معکوس قوی‌تری وجود دارد».

5- روش تحقیق

این تحقیق از لحاظ طبقه‌بندی تحقیق بر مبنای هدف، از نوع تحقیقات کاربردی است. از لحاظ طبقه‌بندی تحقیق بر حسب روش، تحقیقی توصیفی محسوب می‌شود. از میان انواع تحقیقات توصیفی، این تحقیق از نوع همبستگی است، زیرا رابطه بین متغیرهای وابسته و مستقل را بررسی می‌کند. اطلاعات مورد نیاز از از لوح فشرده گزارش سهام (محصول شرکت تدبیر پرداز)، نرم افزار ره‌آورد نوین و نیز گزارش‌های انتشار یافته توسط سازمان بورس و اوراق بهادار جمع‌آوری شده است. تجزیه داده‌ها و آزمون‌ها به کمک نرم افزارهای Excel، Eviews و SPSS 15 صورت می‌پذیرد.

6- جامعه آماری، روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

جامعه آماری تحقیق، کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و دوره زمانی آن از سال 1384 تا 1388 به مدت 5 سال می‌باشد. برای تعیین نمونه، شرکت‌هایی انتخاب شدند که اطلاعات آن‌ها در دسترس باشد، پایان سال مالی آن‌ها پایان اسفند و در سال‌های 1384 تا 1388 تغییری نکرده باشد، سهامشان در طول هر یک از سال‌های دوره تحقیق معامله شده باشد و جزء شرکت‌های سرمایه‌گذاری

¹². Ahmad, Rasmussen and Tse

¹³. Azizkhani, Monroe and Shailer

¹⁴. Hope, Kang, Wayne and Yoo

¹⁵. Li and Stokes

و واسطه‌گری مالی نباشند. با در نظر گرفتن این معیارها و با استفاده از روش سرشماری، 103 شرکت به عنوان نمونه انتخاب گردیدند (آذر و مومنی، 16:1383).

7- متغیرهای تحقیق

کیفیت حسابرسی: در تحقیقات مختلف تعاریف متفاوتی از کیفیت حسابرسی بیان شده است. دی آنجلو کیفیت حسابرسی را به عنوان «احتمال ارزیابی بازار از: الف- تحریف‌های بااهمیّت موجود در صورت‌های مالی که توسط حسابرسی کشف شده است و ب- گزارش تحریف‌های مذکور» تعریف می‌نماید.

در این تحقیق، کیفیت حسابرسی بر اساس می‌زان تخصص حسابرسی در صنعت مورد حسابرسی سنجیده می‌شود که به شرح زیر محاسبه می‌گردد (علوی، خلیفه سلطان و شهبندیان، 8:1388).

«جزر مجموع ارزش دفتری دارایی‌های مشتری‌ان مؤسسه حسابرسی در آن صنعت تقسیم بر جزر مجموع ارزش دفتری دارایی‌های تمام مشتری‌ان آن مؤسسه حسابرسی».

برای تفکیک شرکت‌های با کیفیت حسابرسی بالا از شرکت‌های با کیفیت حسابرسی پایین، ابتدا تمامی شرکت‌های موجود در نمونه بر اساس متغیر کیفیت حسابرسی به ترتیب نزولی مرتب شده و سپس از آن‌ها دو نمونه کاهش یافته به روش زیر استخراج شد:

1. نمونه با کیفیت حسابرسی بالا که شامل شرکت‌هایی می‌شود که در چارک بالای کیفیت حسابرسی قرار گرفته‌اند.

2. نمونه با کیفیت حسابرسی پایین که شامل شرکت‌هایی می‌شود که در چارک پایین کیفیت حسابرسی قرار گرفته‌اند.

کیفیت ارقام تعهدی: در تحقیق حاضر همانند اغلب مطالعات تجربی در این زمینه از کیفیت ارقام تعهدی، به عنوان بدیلی برای کیفیت سود، استفاده می‌شود و تحلیل خود را بر مبنای مدل ارائه شده توسط دیچو و دیچو بنام‌ی‌نه‌م (باراث و ساندر¹⁶، 16:2006؛ باتاچاریا و دسای¹⁷، 23:2008؛ گارسیا و سالنو¹⁸، 13:2008؛ وردی¹⁹، 18:2006). این مدل ارقام تعهدی سرمایه در گردش را بر نقد ناشی از عملیات دوره جاری، گذشته و آینده رگرسیون‌گیری نموده و بخش توضیح داده نشده از انحرافات در ارقام تعهدی سرمایه در گردش، معیاری معکوس از کیفیت ارقام تعهدی را به دست می‌دهد، یعنی مقدار بزرگ‌تر نشان‌دهنده کیفیت ضعیف‌تر ارقام تعهدی می‌باشد. به این ترتیب مدل به شکل رابطه 1 ارائه می‌شود:

$$WCA_{it} = \lambda_1 CFO_{it} + \lambda_2 CFO_{it+1} + \lambda_3 CFO_{it+2} + \lambda_4 \varepsilon_{it} \quad (1)$$

WCA: ارقام تعهدی سرمایه در گردش جاری،

CFO: جریان نقدی عملیاتی

ε : عامل باقیمانده نشان‌دهنده خطای برآورد ارقام تعهدی.

با توجه به اینکه مقدار باقیمانده‌ها برای هر مشاهده سال - شرکت معیاری معکوس از کیفیت ارقام تعهدی برای آن مشاهده است؛ در نتیجه، کیفیت ارقام تعهدی برابر با رابطه 2 می‌باشد:

¹⁶. Bharath, Sunder and Sunder

¹⁷. Bhattacharya, Desai, and Venkataraman

¹⁸. Garcia-Teruel, Martinez-Solano, and Sánchez-Ballesta

¹⁹. Verdi

$$AQ_{it} = \|\varepsilon_{it}\|$$

(2)

همه متغیرها به وسیله میانگین دارایی‌ها همگن شده اند که بر اساس میانگین مجموع دارایی‌های شرکت در پایان دوره و ابتدای دوره محاسبه می‌شود.

در این مدل، ارقام تعهدی سرمایه در گردش جاری با استفاده از رابطه 3 محاسبه می‌شود:

$$WCA_{it} = CCA_{it} - CCL_{it} - CCssh_{it} + TTTTBBT_{it} \quad (3)$$

CCA: تغییر در دارایی‌های جاری

CCssh: تغییرات در نقد و معادل‌های نقدی

CCL: تغییر در بدهی‌های جاری

SSTDBBT: تغییر در بدهی‌های کوتاه مدت بانکی

هزینه حقوق صاحبان سهام: در این تحقیق به منظور اندازه گیری هزینه حقوق صاحبان سهام از رابطه 4 استفاده می‌شود:

$$K_e = D_1 / P_0 + g$$

(4)

در رابطه 4، K_e معرف نرخ بازده مورد انتظار سهامداران، D_1 سود سهام مورد انتظار سال آتی، P_0 قیمت سهام در ابتدای سال و g نرخ رشد مورد انتظار است.

برای محاسبه سود سهام مورد انتظار، سود پیش‌بینی شده هر سهم ملاک عمل قرار گرفته و سپس سود سهام مورد انتظار بر اساس میانگین نسبت سود تقسیمی به کل سود در یک دوره پنج ساله با استفاده از رابطه 5 و 6 اندازه‌گیری می‌شود:

$$PDPS_t = PEPS_t \times D_t^*$$

(5)

D_t^* = مجموع سود خالص پنج سال اخیر / مجموع سود تقسیمی پنج سال اخیر (6)

PDPS_t: سود سهام مورد انتظار

PEPS_t: سود پیش‌بینی شده هر سهم

برای محاسبه نرخ رشد (g) معمولاً از نرخ رشد سود سهام استفاده می‌شود. شرکت‌های ایرانی از سوی است تقسیم سود معین و ثابتی پی‌روی نمی‌کنند، به همین دلیل نرخ رشد سود تقسیمی‌چندان قابل اتکا نیست. گزینه‌های دیگر نرخ رشد سود و نرخ رشد فروش می‌باشند. سود برآیند عناصر متفاوتی نظیر درآمدها و هزینه‌های عملیاتی و غیر عملیاتی است و با استفاده از ارقام تعهدی توسط مدیریت قابل دستکاری است. لذا تنها گزینه مناسب برای نرخ رشد، نرخ رشد فروش است. رشد فروش در مقایسه با رشد سود پای‌دارتر و قابل‌پیش‌بینی‌تر است که ناشی از تأثیر پذیری اندک آن از رویه‌های حسابداری در مقایسه با سود می‌باشد. نرخ رشد با استفاده از میانگین هندسی فروش، طی سال‌های دوره زمانی انجام تحقیق محاسبه خواهد شد (بولو، 1386: 89).

8- مدل تحقیق

با توجه به مدل استفاده شده در تحقیقات قبلی، از جمله تحقیق

لی و همکاران²⁰ (22:2008)، برای آزمون فرضیه‌های تحقیق از مدل 7 استفاده می‌گردد. به لحاظ کنترل اثر عوامل ریسک، سه متغیر مستقل دی‌گر، که همان عوامل ریسک شناخته شده مدل فاما-فرنج هستند (نسبت ارزش دفتری به بازار، بتا و اندازه شرکت)، وارد مدل رگرسیون شده‌اند.

$$COE_{it} \beta_0 \beta_1 AQ_{it} \beta_2 BM_{it} \beta_3 Beta_{it} \beta_4 Size_{it} \varepsilon_{it} \quad (7)$$

COE : هزینه حقوق صاحبان سهام
 AQ : معیار کیفیت اقلام تعهدی
 BM : لگاریتم نسبت ارزش دفتری به ارزش بازار شرکت i در سال t
 Beta : کوواریانس بازده سهم شرکت i و پرتفوی بازار تقسیم بر واریانس پرتفوی بازار
 Size : لگاریتم ارزش بازار شرکت i در سال t

9- روش آزمون اعتبار مدل‌های تحقیق

فرضیه‌های این تحقیق در قالب روابط رگرسیونی مشخصی مدل بندی شده و لازم است که پیش از آزمون این روابط رگرسیونی و تحلیل نتایج آن‌ها، مفروضات بنیادی این روابط مورد بررسی قرار گیرند. یکی از پیش‌فرض‌های مدل‌های رگرسیونی، داشتن توزیع نرمال برای باقی‌مانده‌های مدل است. در مدل‌های برآوردی فرض می‌شود که باقی‌مانده‌ها و به تبع آن متغیر وابسته، متغیرهای تصادفی اند. بنابراین توزیع متغیر وابسته از توزیع باقی‌مانده‌ها پیروی می‌کند. برای بررسی این پیش‌فرض از آزمون کلموگروف - اسمیرنوف استفاده شد. همچنین از آزمون دوربین واتسون برای بررسی ناهمبسته بودن جملات خطا استفاده گردید. به منظور بررسی مناسب بودن الگوی خطی و نداشتن نقاط نامربوط و نیز همسانی واریانس‌ها به ترتیب نمودارهای پراکنش و نمودار باقی‌مانده‌ها در مقابل مقادیر برازش شده مورد استفاده قرار گرفته‌اند. نتایج حاصل از آزمون‌ها حاکی از تحقق تمام پیش‌فرض‌های اعتبار مدل‌های رگرسیونی مورد استفاده می‌باشد.

10- نتایج آزمون فرضیه‌ها

10-1- نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول

نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول در نگاره شماره 1 ارائه شده است. مقدار ضریب تعیین تعدیل شده نشان می‌دهد که به‌طور متوسط حدود 35 درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط این متغیرهای مستقل تبیین می‌شود و آماره F به میزان حدود 7/43 برای مدل نشان از تأیید مدل به‌طور کلی در سطح معنی‌داری 95 درصد است. مقدار آماره دوربین واتسون نیز به میزان 1/95 نشان از نبود خود همبستگی بین باقی‌مانده‌ها دارد. مطابق با پیش‌بینی، ضریب (-0/306) و آماره t (-4/141) متغیر کیفیت اقلام تعهدی از وجود یک رابطه منفی بین

²⁰. Li, Stokes, Taylor, and Wong

این متغیر و هزینه حقوق صاحبان سهام (متغیر وابسته) حکایت دارد که در سطح 95 درصد از لحاظ آماری معنی‌دار است. ضمناً با توجه به اینکه مقدار احتمال برابر صفر است، فرض صفر رد شده و بنابراین فرضیه اول تحقیق تأیید می‌گردد.

جدول 1- نتایج آزمون فرضیه اول

$COE_{it} = -0/438 - 0/306 AQ_{it} + 0/092 BM_{it} + 0/211 Beta_{it} + 0/019 Size_{it}$				
P-Value = 0/000		آماره فیشر: 7/43		
نتیجه	P-Value	آماره t	ضریب متغیر	متغیر توضیحی
معنادار	0/018	-2/531	-0/438	مقدار ثابت
معنادار	0/000	-4/141	-0/306	AQ
معنادار	0/001	3/972	0/092	BM
معنادار	0/006	2/841	0/211	BETA
معنادار	0/028	2/041	0/019	SIZE
آماره دوربین واتسون = 1/95		$R^2 = 0/358$	R^2 تعدیل شده = 0/346	

*منبع: یافته‌های پژوهشگر

10-2- نتایج حاصل از آزمون فرضیه دوم

نتایج حاصل از برآورد مدل تحقیق برای شرکت‌های با کیفیت حسابرسی بالا و شرکت‌های با کیفیت حسابرسی پایین، به ترتیب در جداول شماره 2 و 3 ارائه شده است.

جدول 2- شرکت‌های با کیفیت حسابرسی بالا

$COE_{it} = -0/267 - 0/405 AQ_{it} + 0/216 BM_{it} + 0/082 Beta_{it} + 0/006 Size_{it}$				
P-Value = 0/000		آماره فیشر: 6/54		
نتیجه	P-Value	آماره t	ضریب متغیر	متغیر توضیحی
معنادار	0/015	-2/349	-0/267	مقدار ثابت
معنادار	0/000	-3/917	-0/405	AQ
معنادار	0/008	3/471	0/216	BM
معنادار	0/018	2/291	0/082	BETA
----	0/204	1/182	0/006	SIZE
آماره دوربین واتسون = 1/95		$R^2 = 0/446$	R^2 تعدیل شده = 0/438	

*منبع: یافته‌های پژوهشگر

جدول 3- شرکت‌های با کیفیت حسابرسی پایین

$$COE_{it} = -0/418 - 0/234 AQ_{it} + 0/294 BM_{it} + 0/081 Beta_{it} + 0/037 Size_{it}$$

P-Value = 0/000		آماره فیشر: 6/94		
نتیجه	P-Value	آماره t	ضریب متغیر	متغیر توضیحی
معنادار	0/004	-3/928	0/418 -	مقدار ثابت
معنادار	0/000	-4/881	0/234 -	AQ
معنادار	0/008	3/521	0/294	BM
معنادار	0/029	2/541	0/081	BETA
----	0/067	2/091	0/037	SIZE
آماره دوربین واتسون = 1/92		R ² = 0/372	R ² تعدیل شده = 0/361	

*منبع: یافته‌های پژوهشگر

در بررسی رابطه‌های یاد شده مطابق با نتایج جدول تحلیلی واریانس، از آنجاکه سطح معناداری آماره فیشر از حدود خطای $\alpha=5\%$ کوچکتر است، بنابراین وجود رابطه معنادار محرز است. در رابطه با متغیرهایی که سطح معناداری آماره t- استیودنت از حدود خطای $\alpha=5\%$ کوچکتر است، معناداری این مؤلفه‌ها هم مورد تأیید است. همچنین مقدار P-Value برابر 0/000 است که نشان دهنده یک برآزش مطلوب می‌باشد.

مقایسه دو جدول 2 و 3 نشان می‌دهد که ضریب منفی معیاری کیفی ارقام تعهدی در مورد شرکت‌های با کیفیت حسابرسی بالا، بیشتر از ضریب مشابه برای شرکت‌های با کیفیت حسابرسی پایین است. برای مقایسه معنادار بودن تفاوت ضریب دو معادله رگرسیونی حاصل از دو نمونه آماری از آماره والد²¹ استفاده می‌شود. در صورتی که ضریب معادله اول را با β_1 و انحراف استاندارد آن را Se_1^2 بنامیم و اعداد مشابه به آن‌ها برای نمونه دوم را β_2 و Se_2^2 بنامیم. آماره مورد نظر از طریق رابطه 8 محاسبه می‌شود:

$$\frac{\beta_1 - \beta_2}{\sqrt{Se_1^2 - Se_2^2}} \quad (8)$$

با فرض صفر تساوی دو معادله، آماره یاد شده در نمونه‌های بزرگ دارای توزیع نرمال استاندارد است. بنابراین با حدود خطای $\alpha=5\%$ در صورتی که آماره محاسبه شده بزرگتر از 1/96 باشد، فرض صفر رد می‌شود و معنادار بودن تفاوت ضریب دو معادله رگرسیونی تأیید می‌شود.

جدول 4- مقایسه آماره والد با آماره نگاره برای آزمون فرضیه

نتیجه آزمون	آماره نگاره	آماره والد محاسبه شده
تأیید فرضیه	1/96	1/99

*منبع: یافته‌های پژوهشگر

²¹. Wald

همچنان که جدول شماره 4 نشان می‌دهد، آماره والد محاسبه شده، بیش از آماره نگاره بوده و بنابراین فرضیه تحقیق تأیید می‌گردد.

11- نتیجه‌گیری

کیفیت اطلاعات مالی شرکتها و خصوصاً سود گزارش شده، می‌تواند در گزارشگری مالی اطمینان سرمایه‌گذاران را در بازارهای مالی تحت تأثیر قرار دهد. بر اساس نظریه تقاضا، شرکتها با روی آوردن به حسابرسی که نام معروفتری دارند، می‌کوشند نشان دهند که کیفیت اطلاعات صورتهای مالی آنها مطلوبتر است.

مروری بر مطالعات انجام شده پیرامون کیفیت سود حاکی از آن است که در مطالعه رابطه بین کیفیت سود و هزینه حقوق صاحبان سهام، محققان از بررسی تأثیر کیفیت حسابرسی بر رابطه بین کیفیت سود و هزینه حقوق صاحبان سهام غافل مانده‌اند. به‌طور کلی انتظار می‌رود با افزایش کیفیت حسابرسی، احتمال استفاده از روشهای قابل تردید و رفتارهای فرصتطلبانه مدیران کاهش یابد که این موضوع افزایش کیفیت سود را به دنبال خواهد داشت و در نهایت افزایش کیفیت سود می‌تواند موجب کاهش هزینه حقوق صاحبان سهام گردد.

نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول نشان می‌دهد که بین کیفیت اقلام تعهدی و هزینه حقوق صاحبان سهام رابطه معکوس معناداری وجود دارد. این یافته تحقیق، با نتایج مطالعات گذشته از جمله فرانسیس و همکاران (2004:2) همخوانی دارد.

نتایج آزمون فرضیه دوم تحقیق حاکی از آن است که در شرکت‌های با کیفیت حسابرسی بالاتر، در مقایسه با شرکت‌های با کیفیت حسابرسی پایین‌تر، بین کیفیت اقلام تعهدی و هزینه حقوق صاحبان سهام رابطه معکوس قوی‌تری وجود دارد. این یافته تحقیق نیز با نتایج تحقیقات گذشته از جمله لی و همکاران (2008:33) مطابقت دارد. آنها با بررسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس استرالیا دریافته‌اند که افزایش کیفیت حسابرسی با کاهش رفتارهای فرصتطلبانه مدیران و به دنبال آن افزایش کیفیت سود، رابطه معکوس کیفیت سود و هزینه حقوق صاحبان سهام را تقویت می‌نماید. در پایان به سرمایه‌گذاران، که مهم‌ترین گروه استفاده‌کنندگان از صورتهای مالی هستند، توصیه می‌شود به حسابرسی شرکتها توجه بیشتری نمایند؛ یعنی در تصمیم‌گیری‌های خود در خرید سهام شرکتها، کیفیت حسابرسی و تخصص صنعت مؤسسات حسابرسی که شرکت را مورد حسابرسی قرار می‌دهند، مد نظر را دهند.

برای انجام مطالعات بیشتر، موضوعات زیر پیشنهاد می‌گردد:

1. بررسی رابطه بین کیفیت حسابرسی و حق الزحمه حسابرسی در ایران.
2. بررسی رابطه بین کیفیت حسابرسی و تخصص صنعتی حسابرسی در ایران.
3. بررسی چگونگی افزایش سطح کیفیت حسابرسی در مؤسسات حسابرسی کوچک.
4. بررسی رابطه پیش‌بینی سود و تخصص صنعتی حسابرسی.

5. بررسی تأثیر آموزش بر کیفیت حسابرسی مؤسسات حسابرسی.
6. بررسی تأثیر وجود کمیته حسابرسی داخلی بر کیفیت حسابرسی شرکتها.

منابع

- آذر، عادل و منصور م. و منی، (1383)، آمار و کاربرد آن در مدیریت، انتشارات سمت، چاپ دهم.
- ابراهیمی کردلر، علی و سید عزیز سیدی، (1387)، نقش حسابرسان مستقل در کاهش اقلام تعهدی اختیاری، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، 3-16: 54.
- بولو، قاسم، (1386)، هزینه حقوق صاحبان سهام و ویژگی‌های سود، رساله دکتری، دانشگاه علامه طباطبائی.
- پورحیدری، امید و داوود همتی، (1383)، بررسی اثر قراردادها ی بدهی، هزینه‌های سی‌اسی، طرح‌های پاداش و مالکیت بر مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، 36: 47-63.
- سجادی، سید حسین و رضا زارعی، (1386)، تأثیر ویژگی‌های مؤسسه حسابرسی و صاحبکار بر حق الزحمه حسابرسی، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، 49: 67-90.
- علوی طبری، سید حسین و سیداحمد خلیفه سلطان و ندا شهبندیان، (1388)، کیفیت حسابرسی و پی‌ش‌بینی سود، تحقیقات حسابداری، 3: 24-39.
- قائمی، محمدحسین و علی جمال لیوانی و سجاد ده بزرگی، (1387)، کیفیت سود و بازده سهام شرکتها، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، 52: 71-88.

Ahmed, A. S. and Rasmussen S. J. and Tse, S. Y.(2008), "Audit Quality, Alternative Monitoring Mechanisms, and Cost of Capital: An Empirical Analysis", (August). Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1124082>.

Azizkhani, M. and G. S. Monroe and G. Shailer (2009), "Auditor Tenure and Cost of Equity Capital", June, unpublished working paper, University of N.S.W.

Behn, Bruce and K. Jong-Hang Choi and Tony Kang (2007), "Audit Quality and Properties of Analyst Earnings Forecasts". Electronic copy available at: <http://www.ssrn.com>.

Bharath, S. T. and J. Sunder and S. V. Sunder (2006), "Accounting quality and debt contracting", working paper ssrn.com.

Bhattacharya, N. and H. Desai and K. Venkataraman (2008), "Earnings Quality and Information Asymmetry: Evidence from Trading Costs", working paper, ssrn.com.

Chuntao L. and Frank M.S. and Sonid M.L. (2007), "Audit Firm Size and Perception of Audit Quality: Evidences from a Competitive Audit Market in Chima". Electronic copy available at: <http://www.ssrn.com>.

De Angelo (1981), "Auditor Size and Audit Quality". Journal of Accounting and Economics, PP. 189-199.

Francis, J. and R. LaFond and P. Olsson and K. Schipper (2004), "Cost of equity and earnings attributes". The Accounting Review 79: 967-1010.

Garcia-Teruel, P. J. and P. Martinez-Solano and J. P. Sánchez-Ballesta (2008), "Accruals quality and corporate cash holdings", Journal of Accounting and Finance.

Gray, P. and P.-S. Koh and Y. H. Tong (2009), "Accruals Quality, Information Risk and Cost of Capital: Evidence from Australia", Journal of Business Finance and Accounting, vol. 36(1& 2), PP. 51-72.

Hodac, M.(2009), "The Earnings Game", Hodak Value Advisors; New York University - Markets, Ethics & Law(MEL) Program.

Hope, O. and Kang, T. T. and Wayne B. and Yoo, Y. K.(2008), "Impact of Excess Auditor Remuneration on Cost of Equity Capital Around the World", Journal of Accounting, Auditing and Finance, Forthcoming.

Li, Y. and Stokes, D.(2008), "Audit Quality and Cost of Equity Capital", 2nd Workshop of Audit Quality, EIASM.

Li, Y. and Stokes, D. and Taylor S. and Wong, L.(2008), "Audit Quality, Accounting Attributes and the Cost of Equity Capital", Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=1481823>.

Meyer, M.J. and John T. Rigs (2007), "The impact of auditor-client relationships on the reversal of first time audit qualifications", Managerial Auditing Journal, PP. 53-65.

Piot, C. and Janin, R.(2005), "Audit Quality and Earnings Management in France", Electronic copy available at: www.ssrn.com.

Peecha, Mark E.(2005), "It is all about audit quality: perspectives on strategic system auditing", Accounting organizations and society, PP. 4-10.

Verdi, R. S.(2006), "Financial reporting quality and investment efficiency", working paper, Massachusetts Institute of Technology(MIT).

